

DRÄKTALMANACKA FÖR FLODA SOCKEN I DALARNA UNDER ADERTONHUNDRATALETS SENARE HÄLFT

av

ALBERT ALM.

Om Flodadräkten i Dalarna har redan mycket skrivits, av skilda personer och från skilda tider. Men ännu föreligger ingen sammanfattning av de regler, som i denna socken böra följas vid dräktens användning, ingen »dräktalmanacka», som skulle kunna tjäna till efterrättelse. Det är denna brist, som detta lilla arbete avser att fylla.

Då reglerna huvudsakligen hänföra sig till vuxen kvinnas dräkt, inskränkes uppgiften härtill, vadan alltså varken mansdräkten eller barnens dräkt beröres.

En annan inskränkning företages även, nämligen i fråga om tiden. Framställningen kommer endast att gälla en viss tidsperiod, ungefär senare hälften av 1800-talet. Detta betingas av att det för tiden

längre tillbaka icke finnes någon möjlighet att nu få upplysning och att, för tiden efter, de gamla reglerna efterträts av frihet från alla regler. Därtill ha, på denna senare tid, en del nymodigheter tillkommit i dräkten, vilka visa, att den nutida generationen icke längre ser på sin dräkt som på en rätt och slätt dräkt med praktiska uppgifter utan mest betrakta den som ett medel till att i ny och nedan vara fin.

Den enkla stilfullheten och originaliteten i de gamla högtidsdräkterna med sina »hattar» eller sina huvuddok på »brev» uppskattas icke längre av ungdomen. I dess ställe använder man sin färdighet i konsten att brodera till att pryda forna tiders vardags- och enklare plagg med kulörta »yllerosor» till den grad att man i vissa fall icke längre kan se tyget mellan grannlåten. På sådant sätt utsirade förekomma de gamla vardagsdräkterna rent av i kyrkan, en alltför brokig syn på en helig plats.

Nutidens ungdom klär sig för dansbanan, icke för kyrkan. Men ej ens för dansbanan kan dräkten vara lämplig. Dessa glänsande svarta klädeskjolar, tunga som brokad och med alltför breda bårder av mångfärgade »rosor» av tjockt yllegarn, och dessa högröda yllehättor och tröjor, helt täckta av samma slags »rosor», detta kan visserligen vara en prakt för ögat, men det är nästan för mycket prakt. Och alltför tungt för ett rätt utövande av dansens behagfulla konst. Nej, tacka vill jag forna tiders ensmöjdkjortel. Den smög sig smidigt efter kroppens linjer, och under det stora huvuddoket — »gråklädet» — kunde man, om lyckan var god, få se skymten av en ros, som vida övergår en broderad i skönhet och doft. Ty var finnas väl skönare kullor än i Floda!

Vill man tänka sig ännu längre tillbaka i tiden, före 1800-talets mitt, så föreligga spridda uppgifter av olika resenärer, varav man kan se att dräkten i Floda, så väl som annorstädes, skiftat genom tiderna. Men bortsett från de stora högtiderna synes den alltid ha varit enkel.

Den vanliga kyrkdräkten och kyrkdräkten på mindre helgdagar var till och med påfallande mörk och färglös, ehuru dock Flodas båda älsklingsfärger, rött för kvinna och blått för man, på ett eller annat sätt gjorde sig märkbara.

På storhelgerna däremot, de stora glada åminnelsefesterna, sak-

nades icke färg i kyrkorna. Och vad vardagsdräkten beträffar, föredde den också en del färgrika plagg, ehuru enkla och utan större utsmyckning.

Men till gudstjänst, som sagt, gick man allvarligt stämd och allvarligt klädd, om ej gudstjänsten själv var en första rangens glädjefäst. Detta gällde även den tid denna redogörelse avser.

Det i »almanackan» angivna klädskicket hänför sig i första rummet till en kvinna, som är väl rustad på detta livets goda, och detta är av vikt att veta, ty i Floda socken har den förmögne icke dragit sig för att framstå i all den glans, varav han var mäktig. En kyrkoförsamling kunde därför nog te sig betydligt skiftande. Det var icke de långa raderna av blyga tusenskönor som i Leksands kyrka, utan kunde vara en rätt så brokig rabatt.

Den som t. ex. inte ägde röd kjortel, hade blåkjortel samma dag den förmögna strålade i sin röda, och eftersom man på de stora högtiderna och de närmaste söndagarna därefter icke kunde uppträda i samma kjortel två gånger å rad, hade den fattiga sin sandelskjortel på annandagen medan den förmögna då kom i blå o. s. v. Det var angeläget att det »hela tia syntes ocka som va uta rö' 'n kjortil». Inga hjärt-nupna jämlikhetsteorier hade vunnit insteg hos det lättsamma folket vid Flosjön.

Självfallet är också att, oavsett förmögenhetsförhållanden, kunde under den ifrågavarande tiden olika meningar göra sig gällande om dräktens rätta användning. Detta berodde icke alltid på någon egen-skap hos klädningsstycket i fråga utan kunde också betingas av att en viss kyrkodag med tiden undergick en förändring i allmänna uppfattningen, liksom fick större eller mindre anseende, behandlades mer eller mindre högtidligt eller att rent av, åtminstone så vitt man nu kan se, en och samma dag uppfattades olika i olika delar av socknen.

Ett nyantaget plagg kunde uppenbara sig i flera varianter. I så fall var det ju icke så märkvärdigt att det tog någon tid innan alla dessa varianter fingo var och en sin givna plats i systemet. Det är snarare egendomligt hur snabbt en dylik anpassning måste ha ägt rum.

Midsommardagen och även Förstsöndagen, vilken senare också går under den mera humoristiska och av turister högt skattade benämningen »Komidsommardagen», ge exempel på helgdagar, som så att säga ändrat rang. Enligt gammal uppfattning har säkerligen även i Floda Midsommardagen varit en första rangens högtid med därtill svarande dräkt — att så varit förhållandet behöver man icke betvivla, det framgår för övrigt av de uppgifter man kunnat få om dräkten — men eftersom under fäbodlivets blomstringstid all kvinnlig ungdom tillbragte midsommaren i fäbodarna, dit också då den manliga ungdomen samlades, funno väl de kvarvarande gamlingarna det föga lönt att uppträda i full stass i kyrkan på Midsommardagen, i synnerhet som skadan togs igen på Förstsöndagen, den första söndagen efter det kreaturen och med dem den kvinnliga ungdomen återvänt till bygden. Denna söndag blev den verkliga Midsommardagen och var så ännu under den tidsperiod denna redogörelse avser. Otivelaktigt firades den ursprungligen med första rangens högtidsdräkt i kyrkan. Man var helt »rödklädd», om man nämligen hörde till de lyckliga som hade råd. Sedermera — ungefär med ingången av det nya århundradet — började fäbodlivet förlora sin betydelse. Åtminstone är det icke längre ungdomen som offrar sin tid i de ödsliga bergen. Därmed gick även Förstsöndagen tillbaka och Midsommardagen borde väl återfå sin forna storhet. Men — det tillhör en senare tid och är således en annan historia.

I »almanackan» har det klädskick upptagits, som kan antagas ha gällt i början av det halvsekel vår skildring åsyftar. Midsommardagens dräkt är antecknad efter Halvors Maria i Forsgårde, f. 1843. Det är fullkomlig första rangs dräkt utom att rödkjorteln ersatts med blåkjortel. Men redan Skol Mor (Per Ols Karin Ersdotter), f. 1850, och Res Mor (Såg Karin Olsdotter), f. 1852, ha uppgivit en enklare dräkt med raskförkläde i stället för brokigt förkläde. Midsommardagens anseende under ifrågavarande tidsperiod var således åtminstone icke i stigande.¹

¹) Att däremot rent av sandelskjortel skulle förekommit på Midsommardagen, såsom uppgives i det stora verket *Med Dalälven från källorna till havet* torde varit en tillfällighet såvida det icke är ett misstag. Detta stort anlagda och med så mycken entusiasm utförda verk innehåller tyvärr om klädeskicket i Floda icke så få felaktigheter.

Vad Förstsöndagen beträffar ha alla varit eniga om att man borde ha blåkjortel och brokigt förkläde. Men alla ha också medgivit att det fanns de som buro rödkjortel. Vi ha i »almanackan» låtit dessa senare ange tonen, om icke för annat så för att få tillfälle att visa hur det tog sig ut när man var riktigt »rödklädd» en sommarsöndag.

Pingstdagen hörde också till de högtidsdagar, då man, fastän det var storhelg, likväl icke upprätthöll full stass med rödkjortel för dem som så hade. För Res Mor och Skol Mor och även andra i samma åldersgrupp stå Pingstdagen, Midsommardagen och Kristi Himmelsfärdsdag i samma plan med blåkjortel och raskförkläde. Gå vi emellertid även här tillbaka till Halvors Maria, så återupprättar hon även Pingstdagen liksom förut Midsommardagen, men denna återupprättelse tycks endast gälla de rätt ovanliga fall, då pingsten kommer så sent att man kan vara tröjlös i kyrkan. Eljest skulle Pingstdagen firas liksom Kristi Himmelsfärdsdag med raskförkläde.

Det är ju rätt underligt att pingsten, som ju är en första rangens storhelg med en alldeles särskilt festlig prägel, icke firades i en motsvarande dräkt. Det ser ut som om man velat spara på rödkjorteln. Den fick icke komma fram för ofta. Huvudsaken var ju också att den visade sig vid jul och de andra stora vinterhögtiderna, då man visste att alla gingo man ur huse i kyrkan.

Trettondedagen, som i Leksand¹ har lika hög rang som t. ex. Anandag Jul, hör till de tvivelaktiga storheterna i det oberäkneliga Floda. Godspig Kirsti, f. 1847, och Hjortens Maria, f. 1841, förklara att »Trettonda'n är ingen högtid i Floda» och att den skulle firas i ensmöjldkjortel. Men Halvors Maria säger sandelskjortel, Skol Mor säger anilin och Anderses Brita, f. 1851, säger brunkjortel. Och gå vi till Björbo, så säga både Stentäpp Mor, f. 1839, och förenämnda Säg Kari — van att klä brudar och stor auktoritet i klädskicket — att det skall vara blåkjortel.

Eftersom de nämnda kjortlarna sandels, anilin och brunkjortel äro samma sak ur rangsynpunkt — endast olika färgmedel, som efter-

¹) Förf. har förut utgivit en Dräktalmanacka för Leksands socken och tillåter sig för den skull att göra en och annan jämförelse, då han tror att sådant kan vara av intresse.

trätt varandra och som föranlett olika benämningar — har således denna kjortel, som vi för övrigt alltid endast angiva med dess äldsta namn sandelskjortel, fått röstövertikt och har därför fått råda i almanackan. Vad skall man också göra, när Skol Mor förkunnar: »Så gjorde då *vi* ner i sockna!» Björbo får ha sin mening för sig, det har alltid varit lite efter i utvecklingen.

Men kanske man just därför borde lyssnat på Björbos mening! Kanske Trettondedagen förr haft en förnämligare rang! Därom kan man nu intet veta. Under den tid, som avses, tyckas i allt fall meningarna ha varit delade mellan å ena sidan Björbo och å andra sidan dem som bodde »ner i sockna» kring kyrkan.

Olikheten mellan Godspig Kirstis mening, att Trettondedagen icke alls var någon högtid i Floda, och Halvors Marias m. fl., att den borde firas i sandelskjortel, låter kanske förklara sig av det förhållande att det, enligt gammalt, icke gick för sig att direkt övergå från rödkjortel, som ju bars på Nyårsdagen, till ensmöjdkjortel utan att först ha passerat först blåkjortel och sedan sandelskjortel. I fyra fall av sju — d. v. s. de år, då det finnes en söndag efter Nyår — blev det då ändock sandelskjortel, även om Trettondedagen ej ansågs som en särskild högtid. De andra åren blev det till och med blåkjortel liksom för Björboborna. Denna lösning är ganska trolig. Den överensstämmer med misstanken att gamla regler iakttagits strängare under vintern. Förbudet mot brådstörtad övergång från röd och blå kjortel till ensmöjdkjortel tyckes nämligen under den egentliga sommaren icke ens ha besvärat Björbyborna. Även de började med ensmöjd omedelbart efter Midsommardagen, ehuru de voro angelägna att bära sandels efter Trettondedagen.

Inför ett par andra av Flodadräktens mysterier står man också undrande och spörjande, ehuru det där icke är fråga om osäkerhet om hur det bör vara. Alla äro nämligen eniga. Vad finnes för anledning till att fira Heliga Trefaldighetsdagen som en sorgedag med svart dräkt? Häri skiljer sig också Floda från Leksand, där »Trinitatis» är en tredje rangens högtidsdag. Förklaringen kanske ligger däri att den visst icke ansågs som en sorgedag, men att man på ett särskilt högtidligt sätt och på ett sätt, som var i överensstämmelse

med den allvarliga uppfattningen om gudstjänsten i allmänhet, ville markera ingången av den långa raden av trefaldighetssöndagar, då man, så sommar det var, ändock icke tillät sig någon större färgglädje i kyrkdräkten.

Och varför firas Fastlagssöndagen i svart dräkt? Den tillhör ju ej fastan utan snarare tvärtom. Vore det i ett katolskt land, skulle man nog varit mycket festligt klädd. I detta fall följer man i Leksand samma regel som i Floda. Är det en gammal luthersk protest mot karnevalen?

Slutligen en annan egendomlighet. Vid första nattvardsgång i Floda är man rödklädd med därjämte ett par extra, endast vid detta tillfälle förekommande prydnader. I Leksand däremot är man »sorgklädd», vilket man även är i Floda vid *senare* nattvardsgångar.

Då författaren på sin tid utforskade det gamla klädskicket i Leksand, föll det sig icke svårt att, med utgång från de regler, som iakttagits av kvinnorna, indela sön- och helgdagar i vissa klasser allt efter deras förnämitet, såsom Leksandsborna själva tydligen uppfattade dem. Såsom av ovanstående synes, faller detta sig icke fullt så lätt i Floda. Ett litet försök kanske dock kan ha sitt intresse såsom orientering i kyrkoårets labyrint.

Vi kunna då först från det övriga kyrkoåret särskilja dess tvenne stora allvarliga perioder, adventet och fastan, under vilka kvinna vid kyrkobesök skulle vara »svartklädd» eller åtminstone »mörkt klädd». Undantag härifrån utgjorde Mariæ Bebådelsedag. »Svartklädd» skulle man för övrigt även vara på Fastlagssöndagen, Bön-söndagen, böndagarna, Heliga Trefaldighetsdagen och Domssöndagen.

Därnäst särskilja vi helgerna, av vilka de största kallades storhelger. Med utgångspunkt från klädedräkten räknades till vad vi kunna kalla *1:sta rangens helgdagar* Juldagen, Nyårsdagen, Påskdagen, Pingstdagen (om man är tröjlös), Midsommardagen (i forna tider) och Förstsöndagen. Vidare *2:dra rangens helgdagar*, vilka äro Annandag Jul, Söndagen efter nyår (i Björbo även Trettondedagen), Kyndelsmässodagen, Mariæ Bebådelsedag, Kristi Himmelfärdsdag,

Pingstdagen (om man bär tröja), Annandag Pingst (om man är tröjlös), Den Helige Mikaels dag och Allhelgonasöndagen. Slutligen *3:dje rangens helgdagar*, vilka bliva Söndagen efter Jul, Trettondedagen och, om man bär tröja, Annandag Pingst. I en klass för sig komma kyrkoårets övriga söndagar, vilka vi kalla *vanliga söndagar*.

Denna indelning motsvarar ju icke alltid dessa sön- och helgdagars verkliga, religiösa betydelse. Den göres också mest för att i den kommande framställningen undgå en mängd upprepningar.

Innan vi lämna dessa allmänna betraktelser bör en anmärkning göras i en annan fråga, nämligen om skinnkläderna. Ehuru dessa numera nästan äro bortlagda till kyrkbruk — åtminstone torde skinnkjorteln vara sällsynt i kyrkan — fanns det en tid, då de till kyrkbruk under vinterhalvåret voro icke blott i bruk utan rent av föreskrivna, om man ville gälla för att vara ordentlig klädd, vilket man på den tiden gärna ville. Utan tvivel har det i Floda varit samma regel som annorstädes, nämligen att, till kyrkbruk, skinnkläderna skulle påtagas första söndagen efter Mikaelsmässa och begagnas till Valborgsmässa. Almanackan utgår från detta.

Vi övergå nu till en beskrivning av kvinnodräkten, en beskrivning som dock icke gör anspråk på att vara uttömmande. Den har uppgjorts huvudsakligen för att underlätta förståelsen av almanackan. Vi börja med

Kjortlar.

Vi ha desto större skäl att börja med dessa som de i Floda varit så att säga dräktens grundstomme, icke blott rent praktiskt utan även då det gällde att markera dagens betydelse.

Under det Leksandskvinnorna slogo sig till ro, då de skaffat sig en svart kjol, och begagnade sig av förklädet för att på ett billigt och behändigt sätt få fram den nödiga omväxlingen, har Flodakvinnan, med sitt sorglösa sinne, redan vid kjolen släppt fantasin lös. Dock var det ju

icke möjligt att uträtta stort med ett så dyrbart klädningsstykke, varför även andra plagg fingo hjälpa till, främst huvudduken och halsduken.

Den finaste kjorteln var

Rödkjorteln. Den var ursprungligen av hemvävt och hemfärgat vadmal, senare av rött »västgötvadmal» och slutligen av kläde, allt färgat med cochenill. I nedre kanten en smal grön sidenkant. Egentlig rynkning av kjolen såsom i en del andra daladräkter synes icke ha förekommit i Floda. Däremot förekom på alla kjolar (utom pojkkjolar) en »rynkning» på så sätt att en dubbeltråd drogs genom tyget invid linningen och en annan dubbeltråd ungefär 1 tum därifrån. Den- na rynkning anbringades runt om utom under förklädet.

Rödkjorteln användes då man var »rödklädd», vilket man var på 1:sta rangens helgdagar. Därjämte bars den av brud som var »käringsklädd», d. v. s. på vanligt bröllop (»gästbud») samt av gästerna på »kronkalas» (då bruden bar krona och svart herrskapsklänning).

Blåkjortel av hemvävt, helblått ylle utan kant eller bård. Väven var en särskild »blåkjortelsväv», treskäft, som endast användes till blåkjortel och blåförkläde.

Användes, av dem, som ägde rödkjortel, på annandagarna och därmed jämnställda helgdagar samt av gästerna på vanligt »gästbud».

Sandelskjortel. Vanligen under detta namn går eller rättare gick en kjortel av hemvävt treskäft ylletyg utan kant eller bård. Färgen uppkom intill mitten av 1800-talet genom färgning med sandelsträ och kjorteln fick därav namnet sandelskjortel eller brunkjortel. Färgen ansågs emellertid vara »så stygg, så stygg, den såg ut som tranbär», så man började se sig om efter annat färgmedel. Vilket detta blev, torde framgå av de nya namn, *anilinkjortel* och *gredelinkjortel*, som den erhöll. Men dessa kjortlar, som alltså icke färgades med sandelsträ, fortforo dock av många att kallas sandelskjortlar.

Halvors Maria, som är så gammal, har aldrig haft någon sandelskjortel, men hennes mor hade en. Maria säger också att Spögubb Kirsti, som dog 64, var den första som hade gredelinkjortel, på 40- eller möjligen 50-talet.

Numera är denna kjoltyp nästan helt och hållet försvunnen. Den användes på sin tid på tredjedagarna och i allmänhet å söndag näst efter en helgdag, å vilken blåkjortel använts.

Ensmöjddkjortel med band p'under eller rätt och slätt *ensmöjddkjortel* kallas en kjol av svart hemvävt, tvåtrådigt ylletyg. Det är denna kjortel, som kommit att bli Flodakvinnornas »bortskämda barn» vad kjortlar beträffar. Den förekom under ifrågavarande tid aldrig utan en bård, ett *band*, nedtill. Av benämningen »ensmöjddkjortel med band p'under», som man någon gång får höra av någon mycket gammal, kan man dock förstå att bandet icke alltid hört till.

Tyget är svart, d. v. s. ursprungligen av naturlig, ofärgad, svart ull. Därav kom den varma, brunsvarta ton, som av kännare skattas så högt, där den förekommer i tyger och vävnader. Men denna naturliga färg har sedan länge efterträtts av konstfärgning, och för att steget skulle tas fullt ut, så har det ursprungliga tyget, som man kanske icke längre kan väva, ersatts av kläde.

På samma sätt har bården, bandet, »utvecklats». Men det är ju icke detta vi skola uppehålla oss vid. Det tillhör den senaste tiden.

Under den tid vår redogörelse avser var ensmöjddkjorteln i underkanten pyntad med ett kant i kant fastsytt vävt *band* i olika färger och mönster, ursprungligen endast cirka 2½ cm. brett, sedan bredare. Alltefter namnet på bandet fick även kjorteln olika namn, såsom trådbandskjortel, hängselbandskjortel m. m.

Till skydd mot bandets slitning utökades det med ett virkat band, en s. k. *virckfläta*. En sådan kjol användes dock endast i vardagslag.

Till finare bruk blev slutligen, sedan den naturliga ullen i tyget ersatts med färgad ull, bandet ersatt med en *på* tyget fastsydd tygremsa, på vilken broderats »rosor» i yllegarn. Denna remsa kallades *påsömmaband*. Var bandet svart blev det *svart 'n påsömbandskjortil*, var det rött rö' 'n *påsömbandskjortil*.

Ensmöjddkjorteln hörde under ifrågavarande tid såväl till vardagsdräkt och »mellandräkt» som till kyrkdräkten på vanliga söndagar, dock fingo, som sagt, bandkjortlar med virckfläta icke förekomma i kyrkan.

Ensmöjddkjortlarna användes även på de söndagar, då sandelskjo-

tel skulle bäras, nämligen av dem som »inte åg rö' 'n kjortil» och således redan hade förbrukat sin sandels på annandagen. »Dom som hade röa, dom gick det längre om för.»

Svartkjortel av svart hemvävt treskäft utan kant eller bård.

Användes då man var »svartklädd».

Skinnkjortel av get- eller fårskinn med ett nära 1½ tum brett band i nederkanten, av rött ylletyg. Raggen eller ullen kvarsittande och vänd inåt.

I Floda får skinnkjorteln icke bäras bar i kyrkan. Den förekom således visserligen under hela vinterhalvåret — från och med första söndagen efter Meksmässa ända till Vallburmässa — alltid i kyrkan men syntes ej, emedan den helt och hållet doldes av tygkjolen. Man jämföre härmed bruket i Leksand, där under vinterhalvåret både skinnkjol och skinntroja buros bara i kyrkan utom på de stora högtidsdagarna.

Förkläden.

Dessa förekommo i endast få variationer och voro, med undantag av storhelgernas »brokiga» modell, allvarligt hållna. På den tid vi avse förekommo förkläden av tyg endast i kyrkan. Eljest användes alltid den vackra skinnmajden.

Det förnämsta av förklädena var

Brokigt förklä, antingen *kattunsförklä*, av vitbottnad, blommig kattun, eller *tusenblomstrigt förklä*, av vitt köpylletyg med blommigt mönster.

Användes till rödkjortel eller till blåkjortel, då denna ersatte rödkjortel.

Raskförklä, av helt svart rasktyg.

Användes till blåkjortel, sandels och svartkjortel.

Blåförklä, av helblått, hemvävt ylletyg av samma slag som till blåkjorteln.

Användes till ensmöjdkjorteln i kyrkan.

Alla tygförkläden skulle vara så långa att kjolbandet nätt och jämnt syntes. De fästes om livet med ett *förkläsband* eller *livband*, vilket var av samma utseende för alla förklädena, nämligen cirka 1½ cm.

brett, hemvävt med vit botten och något rött eller grönt i kanterna eller i mitten. Detta band var icke längre än att det nätt och jämt kunde knytas om midjan. Det knöts på vänster sida. På samma sida hängde ett annat, något bredare band, även kallat *förkläsbånd*. Detta var i ändarna prytt med *tuppor* (tofsar) i rött, grönt och gult. Det trädades på mitten över livbandet, och bildade en *vivsa*, bestående av två *stumpar*, som nådde ned till kjolbandet. Man kan väl antaga att dessa båda förklädesband ursprungligen varit ett enda, som då varit av ganska ansevärd längd, isynnerhet som man nästan kan gissa att vivsan då även bestått av ett par lyckor.

Till tygförklädena hörde även *kjortelsäcken* av skinn och med en eller två fickor och med mässingskrok att hänga om livbandet. Framsidan täckt med vanligen blått vadmal eller kläde, påsytt med tygblommor i andra färger. Kjortelsäcken hade sin plats på högra sidan och delvis under förklädet.

Skinnmajd av ett barkat höstkillingskinn. Fästes med en cirka 3 cm. bred *livrem* av rött läder med krus och med sölja av mässing. Söljepartan var på vänster sida, och sladden skulle vara så lång att, sedan den trätts genom söljan, den skulle göra en lycka ned till kjolbandet och sedan gå upp igen till söljan, där ändan stacks på sprinten.

Till skinnmajden hörde *knivskedon*, på höger sida.

Skinnmajden bars alltid, utom i kyrkan.

Tröjor.

Till kyrkbruk användes på ifrågavarande tid endast två tröjor av tyg, den ena grön och den andra svart. Därjämte naturligtvis vintertid en tröja av skinn.

Till vardags- och söndagseftermiddagsbruk användes på vintern skinntrojan och eljest en röd och grön tygtröja, på senare tid även en helröd med »yllerosor».

I Floda har visserligen den regel gällt, att vinterdräkt, d. v. s. skinnkläderna, skulle anläggas efter Meksmässa och bäras till Vallburmässa, såsom också framgår av »almanackan». Men skinnkläderna fingo ej så framträdande roll som i Leksand, emedan de icke, såsom

där, buros bara utan voro täckta av motsvarande plagg av tyg, skinnkjolen av en tygkjol, skinntröjan av en tygtröja (väl att märka: i kyrkan). Det enda som syntes av skinnkläderna var »ulla» i underkanten på skinntröjan och vid handlederna. Då skinnkläderna, här såsom annorstädes, så småningom kommo ur bruk, kunde detta i Floda, till skillnad från i Leksand, ske utan att gamla regler märkbart kränktes. Men att dessa regler en gång funnits och hållits i helgd, ser man på handskarna, ty än i dag anses man icke kunna uppträda i kyrkan i sämsk-skinshandskar före Valborgsmässa. Man måste ha ludenskinshandskar. De gamla reglerna leva kvar i undermedvetandet.

Den finaste tröjan var

Gröntröjan, av fris eller vadmal, helt grön och med gröna sidenkanter samt skuren med skört.

Detta var den förnämsta tröjan och fick endast användas på 1:sta rangens helgdagar.

Svarttröja, helt svart av vadmal med röda kanter runt halslinningen. Skuren liksom gröntröjan.

Användes till svartkjortel samt i allmänhet till kyrkbruk, då man ej var tröjlös, och då gröntröja ej användes.

Skinntrojan av betat fårskin med ullen påsittande inåt. Hade smalt bräm nedtill och vid handlederna. Detta bräm var det enda som syntes av skinntröjan, när den bars i kyrkan.

Livtröjan eller *stickjälströjan*, med livet av grönt vadmal och ärmarna stickade, röda med ornament i svart. Två rader mässingsknappar. Livtröjan började för 60—70 år sedan. Förut fanns ej ens namnet. Till en början virkades ärmarna.

Användes i vardagslag och å sön- och helgdagar efter hemkomsten från kyrkan.

Påsömröja, helt röd av vadmal eller, numera, av kläde, med påsydda »rosor» på både liv och ärmar. Den uppträdde först på 1870-talet och anses av lärt folk ha »uppkommit» ur livtröjan. Föräldrarna skulle i så fall icke varit mycket äldre än barnet och för övrigt sett ganska annorlunda ut. Den är emellertid, oavsett börd, ett mycket vackert klädningsstycke, ja rent av praktfullt, men ställer också anspråk på sin bärarinna.

Skapades ej till kyrkbruk och användes under »vår» tid ej heller i kyrkan.

Liv och livstykke.

Närmast över överdel och särk bars — jag skriver fortfarande i förfluten tid, ehuru förhållandena äro likadana nu, men man måste ju vara konsekvent — bars alltså det plagg som plägar gå under namn av liv, livstykke eller snörliv. I Floda begagnades icke uttrycket snörliv, ehuru det kunde varit skäl därtill, eftersom snörning var regel, utan endast liv och livstykke. Med uttrycket liv betecknades två olika slag av detta plagg, av vilka ettdera alltid var nödvändigt att bära, då det nämligen var det enda som hade något, varpå kjolen kunde hängas upp. Detta något kallades bunt eller livbult och bestod av en tygrulle i tygets nederkant. Livstykke, när sådant bars, vilket skedde i kyrkan, bars ovanpå livet.

Liven voro:

Randigt liv, snörliv av rött hemvävt ylletyg med randigt mönster i olika färger. Snörades med helrött, hemvävt ylleband och hade 5 eller 6 snörmallor av tenn åt vardera sidan. Var, såsom redan nämnts, försett med bunt att hänga kjolen på.

Användes alltid, då skinnliv ej bars, såväl i kyrkan som annorstädes.

På gamla fotografier ser man understundom det randiga livet utanpå en påsömröja. På det sättet kommo båda till heders.

Skinnliv, av får- eller getskinn, slätt till kyrkbruk, med raggen eller ullén påsittande, inåt, till enklare bruk. Snörades ej utan fästes »med klappor lott om lott» (hakar och hyskor).

Användes vintertid.

Livstyckena voro:

Kalminslivstykke, snörliv av rött köpylletyg med randigt mönster i olika färger. Snörades med helröda ylleband. Hade inga snörmallor utan trädde hål, sex åt vardera sidan.

Användes, då man var tröjlös, till rödkjortel, på senare tid även till blåkjortel.

Blått livstykke eller *skörtlivstykke*, snörliv av helblått vadmal

eller kläde och med skört. Snörades liksom kalminslivstykke med röda band genom sex trädde hål.

Användes alltid till kyrkbruk, då man ej hade kalminslivstykke. Många hade ej råd att köpa kalminslivstykke. Dessa buro således alltid blått livstykke i kyrkan.

Överdelen.

Närmast särken — ett plagg, som vi i denna redogörelse förbigå med tystnad, eftersom det aldrig trädde i dagen, »det fanns där ändå» — ha vi överdelen med sina vida vita ärmor, som synas när man är tröjlös. I andra sockendrakter kan den skifta i olika upplagor för mer eller mindre högtidligt bruk, för fäst eller för sorg. I Floda är den till kyrkbruk alltid likadan, nämligen alltid en *läsövd* med ett smalt krus vid linningen.

När man är tröjlös, sitter övre silverspannet i övdelen.

Halskläden.

I högre grad än något annat klädningsstykke ha halskläderna varit gynnade av Flodas kvinnor. De ha varit föremål för deras ömmaste kärlek. Man kan dock icke säga att de beretts någon ledande ställning. De ha närmast fått rätta sig efter »näsdukarna».

Det finaste var av siden, *selkesklädet*, brokigt med röd huvudton. Troligtvis i början av 1860-talet uppträdde *turkiska klädet*, av något slags glansigt bomull, och blev för mindre välstående en ersättare av selkesklädet. Båda dessa förekommo även i form av krage, d. v. s. klippt i trekant med en utskärning för halsen och fordrade med bomullskattun.

De användes — kläde, om man var tröjlös, annars krage — till de tre högtidskjortlarna, dock ej om gröntröja bars, till vilken vit krage skulle användas.

De flesta halskläderna voro emellertid av kattun med mönster av alla slag. De förekommo aldrig annat än i form av krage.

I fråga om användningen kan man skilja på *svartkragar*, svartbottnade, till svart dräkt, om man var tröjlös, *vitkragar*, vitbottnade,

till gröntröja (och enligt några till sandelskjortel, när man var tröjlös) samt, i en grupp för sig, *äkra kragar* och *mörka kragar*. De äkra hade röd eller rödaktig botten. De *mörka* hade blå eller brun eller mera blandad mörk botten. Grönbottnade kragar förekommo däremot icke. De äkra kragar, som hade rent röd botten, kallades *ljusäkra*, de övriga *mörkäkra*.

Kragarnas olika mönster föranledde också olika namn, såsom solkrage, korskrage, spegelkrage, suggkrage m. fl. Namnen härleddes från någon karakteristisk detalj i mönstret. »Sugga» t. ex. kallades en figur i form av ett krokigt päron.

Dessa äkra kragar och mörka kragar användes endast till ensmöjdskjortel. De ha nu i allmänhet utträngts av kläden av yllemusslin med fransar. Dessa förekomma även med grön botten. I »almanackan» tänka vi oss emellertid tillbaka till den tid då kattunsklädena ännu voro allenarådande.

Kläde fästes med silverspänne. Om man bar tröja, användes två spännen, ett vid halsen och ett längre ned. Om man var tröjlös, satt det övre spännet i övdel.

Krage fästes med en nål vilken som helst, och ovanom hopfästningen placerades en särskild prydnad, det s. k. kragbandet.

Kragbandet var ett brokigt sidenband, som under tidernas lopp förekommit i olika storlekar. På senare tid, då det var som längst och bredast, var det cirka $3\frac{1}{2}$ cm. brett och 75 cm. långt. Det veks då fyrdubbelt i 1 lycka och 2 stumpar och fästes med en nål, en knappnål eller silvernål, eller med en »spegelknapp».

Kragbandet skulle sticka av mot kragen, så att till rödbottnad användes blått eller grönt kragband, d. v. s. med blå eller grön botten, till vitbottnad och till svart eller mörk krage användes rött kragband, d. v. s. med röd botten.

Till turkisk krage användes ett $1\frac{1}{2}$ tum brett, helrött ylleband av samma slag som det röda hårbandet.

Till svart dräkt, när man bar tröja, hörde ett helvitt *hassklä*, av kamris eller enklare tyg. Detta fästes med en knappnål, som icke syntes, och pryddes ej med kragband. Till svart dräkt, när man var tröjlös, hade man, såsom redan framgår av det som ovan sagts, rött

1. Rödnäsdruk med kedjevarv. — 2. Ljusblåröd näsdruk. — 3. Brunnäsdruk. — 4. Storrutig näsdruk. — 5. Risselbotten. — 6. Blånäsdruk. — 7. Käringsnäsdruk. — 8. Hårbandsnäsdruk.

kragband till den svarta kragen. Men ingen silvernål fick synas. Till svart dräkt fick silver nämligen icke förekomma.

Huvudbonader.

Detta lilla arbete avser visserligen endast kyrkdräkten under en viss period, men det kan knappast undgås att något måste nämnas även om vardagens klädskick. Vad beträffar kvinnornas huvudbonader, begagnade de unga flickorna intill de fingo uppsatt hår (hopbundet hår, »opundihår»), hakubandshätta med eller utan knytning. Sedermera synes ogift kvinna, under tidigare delen av den tidsperiod, som nu avses, icke hava haft någon särskilt utmärkande huvudbonad till vardagsbruk, ett förhållande som ju förändrades så snart de blivit gifta. De ogifta hade, liksom de gifta, till utebruk gråkläde och till innebruk — och väl också till utebruk — »snibbar» eller »näsdukar», antingen finn-näsdukar eller gamla slitna exemplar av kyrknäsdukar, varom mera här nedan. Hättor för vuxna ungdomar förekommo då ännu icke. Och »hatt» fingo de ju icke bära. »Kråkor» hade ännu icke höjt sig över horisonten.

Vi övergå nu till en kortfattad beskrivning av de olika huvudbonader, som förekommo under den ifrågavarande tiden.

Gråklädet, ett trekantigt stycke av en gammal ensmöjldkjortel, uppklistrat, åtminstone för kullornas del, på »brev» och knutet under hakan. Framkanten satt långt framför ansiktet och snibben hängde långt ned på ryggen. En bård av vit linnetråd i framkanten, snibben baktill kantad med en röd vadmalsremsa och sidokanterna med blå. På undersidan av ryggsnibben satt en liten röd vadmalslapp med namnbokstäver och kanske någon liten extra krumelur.

Gråklädet var, såsom redan namnet antyder, ett vardagsplagg. Det var säkerligen av mycket gammalt ursprung, kanske namnet härstammar från en tid, då färgen verkligen var grå, d. v. s. från en tid då kanske även ensmöjldkjorteln var grå (således vävd icke enbart av svart ull utan av blandad vit och svart ull). Gråklädet gick ur bruk i slutet av 1850-talet.

Käringhatt, ett avlångt stycke av vitt linne med bred spets längs

ena längdsidan. Lades över huvudet och knöts med vita snoddar i nacken.

Användes på den tiden av gift kvinna alltid i kyrkan och, i enklare upplaga eller något slitet exemplar, även alltid i vardagslag, ja till och med om natten. Den var överhuvud taget gift kvinnas hederstecken. Vanligen gick man dock icke i »snö' hatten», utan skulle ju ha ett gråkläde eller annan ordentlig huvudbonad över.

Till kyrkbruk förekom antingen *grov 'n hatt*, med hemgjord knytning — köpt från Mockfjärd, ty i Floda knypplades icke —, eller *grann 'n hatt*, med antingen *köpsknytning*, eller allra helst Vadstena, eller *tisömmaknytning*, vilket i själva verket icke var någon knytning (knyppling) alls utan en sömnad på tyll eller glasmoll.

Grann 'n hatt användes alltid till röd, blå och sandelskjortel och kunde även användas till svartkjortel en sommarsöndag. *Grov 'n hatt* eljest till kyrkbruk, således till ensmöjddkjortel och i allmänhet till svartkjortel.

Käringhatt är nu nästan alldeles bortlagd.

Hätta. Härom berättar Halvors Maria. I hennes ungdom fanns det inga hättor annat än hakubandshätta och knytningshätta för pojkar och lisskullor. De vuxna hade under näsduksbrevet endast ett kat-tunshassklä, som karla' haft om halsen. Den nutida, hakbandslösa hättan uppkom därigenom att de gifta ville ha ett stöd för käringhatten. Man klippte till ett avlångt stycke tyg, vilket som helst, vilket så småningom ombildades till en hätta. De ogifta togo upp tanken, satte på krage och »påsöm». Hättan steg från klarhet till klarhet, i broderlig samklang med påsömtröjan. Rosorna växte och bredde ut sig, och på 80—90-talet var verket fullkomnat: man kunde knappast se tyget för blommor och blader.

Svarthätta, ursprungligen av enkelt svart siden, sedermera sirad med brokiga blommor i påsöm. Den hade svart spets framtill och knöts med en svart »bindil».

Användes av gift kvinna till rödkjortel och av alla vid vanlig — ej första — nattvardsgång. Bars utanpå käringhatten och under näsduken.

Hucklä, en »hatt» av helvitt, vanligen slätt men även blommigt linnetyg, och

Vitt klä'e, av fint, slätt, fyrkantigt linnetyg.

Dessa tvenne huvudkläden användes vid första nattvardsgången, hucklet närmast huvudet och kläet där ovanom. Båda voro stärkta.

Det vita kläet användes, enligt en uppgift i en Flodabeskrivning, förr i världen icke endast av konfirmander vid första nattvardsgången utan alltid vid nattvardsgång och överhuvud taget då man var svartklädd. Det motsvarade således »vår» tids hårbandsnäsduk. Det offrades emellertid för den alltmer framträdande kärleken till färger, och även för konfirmanderna kom den ur bruk i början av 1870-talet.

Näsdukar. Dessa huvuddukar voro under den ifrågavarande tiden kanske mer än något annat klädesplagg ägnade att markera dagens betydelse. De voro av bomull, vävda i rutigt mönster, och hade ursprungligen köpts från Falun, varför de till en början kallades Falunäsdukar. Sedermera hemvävdes de i Floda, först av Säg Anna i Björbo, senare av Hjortens Maria i Holsåker. Så särdeles gamla i Flodadräkten ha de säkerligen icke varit, och deras föregångare som huvudduk till kyrkbruk torde ha varit av mycket mindre omväxlande karaktär.

De finaste kallades *rödrutiga näsdukar* och omfattade till en början endast en enda sort, som då endast kallades *rödnäsduk*. Sedermera uppträdde en ljusare och vackrare som konkurrent, varvid rödnäsduken erhöll namnet *rödnäsduk med kedjevarv* och den nya, som saknade kedjevarv, namnet *ljusblåröd näsduk*, vilken senare så småningom utträngde den förra. I vår »almanacka» försätta vi oss emellertid tillbaka till den tid, då detta ännu icke lyckats.

Första rangens helgdagar firades således med rödnäsduk med kedjevarv och andra rangens med ljusblåröd. Senare i tiden användes ljusblåröd på båda dagarna.

Till dessa tvenne näsdukar — men ej till andra — hörde det *röda hårbandet*, nära 1½ tum brett och ungefär 8 alnar långt, köpt helrött ylleband, som virades flera varv om huvudet och ett par varv över pannan och som, på de ofifta, skulle nedfalla i en »vivsa», bestående

av 2 lyckor och 2 stumpar, så långt ned på ryggen att den syntes under näsduken. Dessa band användes, liksom näsduken, endast under gudstjänsten.

Efter rödnäsdukarna i förnämitet kom *brunnäsduken*, som hörde till sandelskjortel men även användes i omväxling med andra näsdukar på vanliga söndagar.

Därefter *storrutiga näsduken*, som enligt Anderses Brita icke var så fin som brunnäsduk, eftersom den hade en del svarta rutor i mönstret. Den borde användas på första vanliga söndag efter en söndag, då sandelskjortel och brunnäsduk använts, varjämte den, liksom brunnäsduken, användes i omväxling med andra näsdukar på vanliga söndagar, särskilt under sommaren.

Nästa grupp utgjorde de »mörka» näsdukarna. Dessa voro i mån av färgglädje följande: *risselbotten*, *blånäsduk* och, den mörkaste, *käringnäsduk*, även kallad *sotnäsduk*.

Blånäsduken var emellertid mycket sällan förekommande och omnämnes därför icke i »almanackan». Den som hade den, använde den i omväxling med de andra i samma grupp. De två andra däremot kunde icke gärna saknas i utstyrseln. De användes vid övergång från sorg eller eljest, då man skulle vara »mörkt klädd», varvid käringnäsduken kom närmast till användning.

Det är kanske bäst att nämna att käringnäsduken, trots sitt namn, även användes av kullorna.

Under vanliga söndagar, »då dä int' va nåt vidare», användes storrutig näsduk, brunnäsduk, risselbotten och käringnäsduk omväxlande. De skulle omväxla, men äldre gummor höllo sig givetvis mer till de mörka och ungdomen mer till de ljusa.

Slutligen fanns en särskild sorgnäsduk, som kallades *svartnäsduk* eller *hårbandsnäsduk*, vilket senare namn den erhållit efter mönstret, i vilket ingick ränder med samma utseende som hårbandet, rött med blåa kanter. Denna näsduk hörde till när man var »svartklädd», vilket man skulle vara i advent och fasta, i sorg och när det var »lik i byn» ävenså till konfirmationsförhöret och till vanlig — ej första — nattvardsgång.

Utom dessa nu uppräknade näsdukar, vilka voro i användning un-

der den tid vår skildring avser, har det funnits ännu ett par andra. Sålunda en »blånäsdruk» med »riktigt blå» botten och utan kedjevarv. Detta enligt vad Såg Kari berättar. Stentäpp Mor tillägger, att härbandsnäsduken icke funnits i alla tider. Förut hade man en annan »svartnäsdruk» med svarta rutor men med enklare mönster i övrigt än härbandsnäsduken.

När näsdukarna användes till kyrkbruk — och till annat användes de ej, förr än de blivit gamla och uppslitna — anbringades de på huvudet på ungefär samma sätt som gråklädet. Näsduken dubbelveks från hörn till hörn så att ena snibben kom ett stycke innanför den andra. Den inre snibben lades närmast huvudet och syntes således ej. Skulle den läggas på »snö' hätta», behövde den icke bli så stor. Den lades då så, att inre kanten löpte ungefär 10 cm. innanför den yttre, varefter ett veck lades utåt från hörn till hörn, vilket veck således syntes sedan duken blivit knuten. Käringarna, som lade näsduken direkt på den långt framskjutande hatten, veko näsduken så att den blev större.

Den måste göras så stor att snibben på ryggen dolde halsen, medan dukens framkant räckte fram till hattens knytning. Det blev därför intet veck på dukens framkant för käringarna.

Eftersom hatten var stärkt, behövde käringarna intet särskilt underlag för näsduken. Men kullorna lade ett »brev» in i duken innan den veks. Detta brev bestod av ett stycke papp, som klippts till för ändamålet. Längden på detta brev blev cirka 30 cm., bredden i framkanten 55 cm. och i nackkanten 32 cm. En och annan klistrade fast den inre snibben på brevet för att det skulle bli stadigare.

Sedan duken lagts på huvudet, bundos brevets båda sidor tillsammans i nacken med ett snöre, som å vardera sidan fästes i brevet cirka 8 cm. från dess nackkant. De snibbar av duken, som skulle knytas ihop under hakan, ordnades på båda sidor om huvudet i några långa raka veck och knötos samman så långt ut i spetsarna som möjligt, ja, så långt att knuten, som icke blev större än en ärtä, icke kunde hålla ihop av sig själv utan måste förstärkas med en nål. Duken smög sig således icke efter ansiktet utan bildade en vid ram om detta. Det var vid påsättning av duken och vid knytningen mycket noga med att du-

ken kom »ruträtt», med andra ord så att rutorna icke kommo snett i nacken eller framme i pannan.

Så att nu, små Flokullor, vet ni hur ni ska bära er åt, om näsdukarna åter skulle komma på modet, vilket de verkligen förtjänade att göra.

En närmare beskrivning av dessa näsdukar — kyrknäsdukarna — är ju icke möjlig med endast ord. Jag får hänvisa till de avbildningar därav, som bifogas denna redogörelse.¹⁾ Näsdukarnas storlek är för alla 82 cm. i fyrkant.

Såsom av avbildningarna framgår, är det ej endast den förnämliga rödnäsduken med kedjevarv, som har kedjevarv i mönstret, utan även brunnäsduk, storrutig näsduk och blånäsduk.

Därjämte torde det icke falla sig svårt att se, att dessa vävnader äro utmärkt vackra. Skulle de åter visa sig på brev och hattar — en sommarsöndag — Flodas alla vackra kvinnor — gammal förnämlig allmogetradition — det hände att man reste långa vägar för att få se något dylikt.

Det är underligt att tänka på — inför den nutida ungdomens uppfattning — hur åtråvärda dessa kyrknäsdukar syntes Flodafolkets döttrar för icke så länge sedan. Dessa vackra men billiga vävnader skulle väl nu för tiden även den fattigaste ha råd att lägga sig till med även i ganska stor utsträckning. Men då var det annorlunda — och detta »då» ligger i själva verket icke långt tillbaka i tiden. Det är icke mer än 20 år sedan, berättar Spel Kerstin, att en dylik liten bomullsduk syntes en fattig kulla så åtråvärd, att hon offrade större delen av sitt ovanligt rika, blonda hår åt en jude, som icke drog i betänkande att taga emot en dylik valuta.

Ett slags näsdukar av helt annat och enklare slag och som icke användes till kyrkbruk — åtminstone icke som huvudduk — vore de s. k. finn-näsdukarna, av vit, hemvävd bomullsduk med blekrött, rutigt mönster. Dessa köptes av »finnfolket» på den tiden detta ännu var ett folk för sig uppe i bergen. De användes av en och annan i vardags-

¹⁾ Dessa avbildningar äro desto nödvändigare som de flesta av dessa näsdukar så gott som fullständigt försvunnit. Den enda samling därav, som nu finnes, torde vara den som förf. lyckats åstadkomma och som han hoppas skall få en slutlig fristad i hembygds-muséet i Floda.

lag som huvudbonad men även som psalmboksnäsduk, varom mera längre fram. En mycket gammal kjortelsäck, som förf. en gång förvärfvade på en auktion i Floda, innehöll vid sidan av mässingskammen en dylik näsduk, viken som en nutida näsduk, vartill den säkerligen dock icke använts. Ty näsduk i nutida mening var då en okänd lyx i Dalarna. Man hade sina fem och insidan av kjortelväden.

I detta sammanhang kanske bör påpekas att ordet »näsduk» överallt i Sverige använts att beteckna ej endast vad vi numera åsyfta med detta ord utan även huvudduk och halsduk, allt efter användningen. Att härleda ordet ur »nettelduk», såsom skett i »Med Dalälven etc.», är säkerligen onödigt.

Snibb kallades en tjock röd ylleschalett, som köptes. Den kan anses införlivad med Flodadräktens vardagsutstyrsel och förekommer än i dag, och ej endast om dagen. Godspig Kirsti säger att »på min tid» lågo både kullor och gifta i snibb om natten både sommar och vinter. Endast mycket gamla käringar lågo fortfarande i hatt. Men Stentäpp Mor, från Björbo, berättar att i hennes ungdom fanns det då ingen snibb i Björbo. »Vi hade ass int nå på huvu mer än halsdutjen me brev. Om dä va kallt, hade vi en billing som kara hatt om halsen, för dä fanns inga tockna där snibba då för tia, å inga kalsonger och ingenting.»

Stentäpp Mors mening om dåtid och nutid kan för övrigt vara värd att lyssna på: »Nu ska an få si på en gammel käring. Ja ä så illa klädd, men ja ä int illare än vi ha viri.» »Om an fått sitt en kulla som va så klädd som nä ja va ung, skull an fått sitt på roli, dä va int så fint dä int.»

Stentäpp Mor är, såsom i annat sammanhang meddelas, född 1839, och skulle väl rätteligen nämnas med sitt flicknamn Skallbergs Karin Ersdotter. Hon bär ännu »högfärdstestar», troligtvis den sista av detta gamla garde.

Kråkan. Denna för nutida Flodadräkt så karakteristiska huvudbonad, som bäres av allt kvinnfolk från det de »ska sta å vaccineras» tills de för alltid lämna sin vackra bygd och som till och med lärers visa sig i kyrkan, ja, skam till sägandes, även användes till sorgdräkt, är icke så särdeles gammal i Floda. Den har icke, såsom förmodats, upp-

stått ur »näsduksbrevet och hättan jämte hatt». Godspig Kirsti berättar, att den första som hade kråka i socknen var Såg Anna i Björbo, nu död. Det var en Ålkråka. Hon gjorde sedan själv sådana kråkor, efter Ålmodell till en början. De voro vidare fram och mindre bak. Sedan ändrade hon modellen till den nuvarande. Det var först gråkläderna som gjordes om till kråkor med den vita kanten fram och den röda nederst på kragen. De kallades då också gråkläkråkor. Sedan tog Anna sig för att väva tyg till kråkorna i ungefär samma mönster som näsdukarna men med grövre garn. Vid samma tid började hon för övrigt också väva tyg till själva näsdukarna med samma garn och mönster som dem som förut köpts från Falun. Godspig Kirsti var då ungefär 17 år gammal. Det skulle alltså varit omkring 1864. Sedermera tog man näsdukar till kråkor och då först rödnäsdukar med kedjevarv, den finaste av dem alla. Ingenting var gott nog i vardagslag. När dessa förbrukats övergick man till ljusblåröd näsduk, den närmast finaste. Därmed blevo näsdukarna degraderade. Nu äro alla kråkor klädda med ljusblåröda näsdukar, vilka således äro de enda som ännu vävas.

Huruvida Ålkråkan ingår i Äls sockens folkdräkt eller med denna benämning åsyftas den kråka, som en tid ingick i allmänna modet, är för författaren okänt.

Hårets uppsättande.

Innan vi sluta att tala å huvudets vägnar, torde kanske vara lämpligt att orda något om det sätt, på vilket kvinnornas hår rätteligen skulle anbringas.

Så länge kullen gick i skolan, bar hon håret löst. På 12:e året eller i varje fall då hon första gången gick fram, sattes håret upp, hon fick »opundihår» såsom de vuxna. Detta medförde dock icke, såsom i Leksand, att håret helt och hållet försvann under huvudbonaden för att aldrig mera visa sig. I Floda tog man, liksom i övriga livets frågor, lite lättare på det än i Leksand. Man tillät att något av håret stack fram vid öronen, så mycket så att man kunde se vad hårfärg kullen hade. Detta *örhår* tycks ha varit underkastat modets nycker. I Stentäpp Mors ungdom klipptes det av, så att det fick en form icke olik

ett par smala rakborstar. De hade något utmanande i sitt sätt och erhöilo därför namnet »högfärdstestar». Senare — på Godspig Kirstis tid — fick örhåret form av ett par öglor, en vid eller rättare framför vardera örat. De skulle vara precis lika. »Dä va så noooga så.»

Hjälpmedel vid hårets hopbindning voro ett par smidiga björkkvistar och ett band, *hårbandet*, 8 alnar långt och 1½ cm. brett, helrött med en blå tråd längs vardera kanten. Lösflätor användes sällan.

Hårbandet lades vid sin mitt över nacken, och håret — utom den del därav, som åtgick till örhår — kammades ned på ryggen och delades i två lika delar. En björkkvist lades in i vardera hårmassan och de båda parterna av hårbandet virades mycket stadigt om var sin »fläta». Sedan lades flätorna upp i en rundel i nacken. Vänstra flätan fördes åt höger upp i en rundel och ned igen på vänstra sidan så att skaten vid vanlig hårlängd kom mitt på halsen. Den högra behandlades på motsvarande sätt. Sedan skatarna mötts i nacken, virades bandet över pannhåret — det kallades ibland också bläsbandet — först vänster sedan höger fläta och omväxlande så att det gick 2 à 3 varv över »bläsu». Det som sedan var kvar av bandet knöts samman i nacken nedom håret och ändarna lades över nackhåret.

Varje dag löstes flätorna upp och håret »bands upp» igen, säger Kirsti.

De extra hårband, som ibland användes i kyrkan, sattes ovanpå det på detta sätt uppbundna håret.

H a n d s k a r.

Röda handskar av rött saffiansskinn med hela fingrar. Broderade med kulört silke. Användes egentligen endast till rödkjortel sommartid. Men även, egendomligt nog, vid vanlig nattvardsgång på sommaren, ehuru man då var svartklädd.

Sämskskinshandskar, halvhandskar av gult sämskskinn, broderade med kulört silke på handen och kring tummen. Användes till blå, sandels och svartkjortel på sommaren.

Klippskinshandskar, halvhandskar av brunt getskinn, broderade endast kring tummen. Användes till ensmöjdkjortel i kyrkan på sommaren.

Ludenskinnshandskar, »lönhandskar», helvantar av blått fårskinn med ullen påsittande inåt och fodrade med harskinn i öppningen. Broderade med silke. Användes till kyrkbruk vintertid ända från Meks-mässa till Vallburmässa. De hade en springa inuti handen till att sticka ut ett finger igenom, då man behövde bläddra i psalmboken.

Psalmboksnäsduk.

Leksands »boklapp» kallas i Floda helt enkelt psalmboksnäsduk. Härtill skulle användas en näsduk av samma slag som man för tillfället bar på huvudet. Man borde således vara rustad med två exemplar av var och en av kyrknäsdukarna. Dock kunde även andra kläden ifrågakomma. Hörde man till »dom som skulle va rika å duktia» så kunde det hända, att man vid högtidliga tillfällen tog en »kistkrusnäsduk» — av fint, helvitt bomullstyg — eller ett turkiskt kläde till psalmboksnäsduk. Hörde man återigen till *de* lyckliga, som sparats omtankar om mycket gods, så redde man sig bra med en finn-näsduk.

Psalmboksnäsduken var viken på enklaste sätt i en fyrkant på cirka 1½ dm., som lades runt psalmboken till skydd för denna.

Strumpor.

Om strumporna i Floda kan man fatta sig kort. De skulle *alltid* vara röda (för kvinnor och blå för män).

Skor.

Tills på 60-talet hade kvinnorna även i Floda skor med höga klackar, som sutto mitt under foten. Skorna saknade plös och fästes med »nåremmar», blåfärgade sämskskinnsremmar med röda bollar. På 60-talet började klackarna flyttas tillbaka till hälen och samtidigt anskaffades breda spännen i stället för nåremmarna.

Kyrkdräkten vid särskilda tillfällen.

Av »almanackan» framgår vilken dräkt, som till vanligt gudstjänstbruk skulle bäras av gift och ogift vuxen kvinna.

I fråga om kyrkbruk vid särskilda tillfällen och under särskilda omständigheter är att märka dräkten i personlig sorg samt dräkten vid konfirmation och nattvardsgång, vid bröllop, dop och kyrkotagning.

Sorgdräkten är samma dräkt som bäres då man är »svartklädd» och återfinnes i »almanackan» under 1:sta söndagen i advent och 3:dje böndagen.

Dräkten på *konfirmationsförhöret* är samma dräkt som på 3:dje böndagen utom hatten, som ju endast tillkom gifta kvinnor.

Dräkten vid *första nattvardsgång* återfinnes i slutet av »almanackan». Man var »rödklädd» men hade på huvudet hucklä och vitt kläde i stället för rödnäsdud, dock bars det röda hårbandet, vilket för tillfället skulle knytas i en särskilt lång vivsa, som räckte nedom midjan. Framme vid altarrunden bars ej det vita klädet utan endast hucklät och den röda vivsan.

Dräkten vid *senare nattvardsgång* är även upptagen i »almanackan». Man var »svartklädd», dock med vissa detaljer hämtade från rödklädseln. Sålunda hade de gifta svarthätta och även på vintern grann 'n hatt, varjämte man på sommaren bar rödhandskar i stället för sämskskinshandskar. Men ej ens på sommaren var man tröjlös vid nattvardsgång.

Bröllopsdräkten förbigås i denna redogörelse. Den finnes utförligt omnämnd i »Med Dalälven etc.».

Dop ägde vanligen rum i prästgården och föranledde ingen särskild dräkt hos den som bar barnet.

Vid *kyrkotagning* var man svartklädd även efter första barnet.

Almanackan här nedan avser kyrkdräkt för gift kvinna. Ogift kvinna bar samma dräkt så när som på »hatt» och »svarthätta», vilka endast tillkommo gift kvinna. I sorg bars särskild dräkt.

1:a söndagen i Advent.

Svart 'n kjortel med skinnkjortel p' under.

Raskförklä.

Skinnliv.

Skinntroja.

Svarttroja.

Vitt hassklä.

Grov 'n hatt.
Hårbandsnäsduk.
Lönhandskar.

2—4 söndagen i Advent.

Riktigast var att i hela adventet vara »svartklädd» såsom på 1:a sönd., men då detta blev för dystert för tidens allt mer ljusnande kynne, övergick man så småningom till att under de övriga söndagarna bära nedanstående dräkt, s. k. mörk dräkt. (Det mörka markerat genom näsduk och krage):

Ensmöjdkjortel med skinnkjortel p' under.
Blåförklä.
Skinnliv.
Skinntroje.
Svarttröja.
Mörk krage.
Grov 'n hatt.

Käringnäsduk helst hela tiden, men risselbotten kunde tas till, om man så ville, de sista söndagarna.
Lönhandskar.

Juldagen.

Rö' 'n kjortel med skinnkjortel p' under.
Brokigt förklä.
Skinnliv.
Skinntroje.
Gröntröja.
Vit krage.
Grann 'n hatt.
Svarthätta.
Rödnäsduk med kedjevarv.
Lönhandskar.

eller:

Blåkjortel och för övrigt lika utom svarthätta, som endast fick bäras till rödkjortel.

Annandag Jul.

Blåkjortel med skinnkjortel p' under.
Raskförklä.
Skinnliv.
Skinntroje.
Svarttröja.
Selkeskrage eller turkisk krage.
Grann 'n hatt.
Ljusblåröd näsduk.
Lönhandskar.

eller:

Sandelskjortel för dem, som haft blåkjortel på först dagen. Klädseln till sandelskjortel, se sönd. efter Jul.

Söndagen efter Jul.

Sandelskjortel med skinnkjortel p' under.

Raskförklä.

Skinnliv.

Skinntroje.

Svarttröja.

Selkeskrage eller turkisk krage.

Grann 'n hatt.

Brunnäsduk.

Lönhandskar.

eller:

Ensmöjkdjortel för dem, som haft sandelskjortel på annandagen. Klädseln, se sönd. mellan Trettondedagen och Fastlagssönd. Näsduken storrutig, eftersom det varit brunnäsduk näst förut.

Nyårsdagen.

Samma dräkt som på Juldagen.

Söndagen efter Nyår.

Samma dräkt som på Annandag Jul.

Folket från Björbo hade dock sandelskjortel på denna söndag.

Trettondag Jul.

Samma dräkt som på söndagen efter Jul.

Folket från Björbo hade blå kjortel.

De år, då sönd. efter nyår bortfaller och Trettondedagen således kommer närmast efter Nyårsdagen, skulle alla ha blåkjortel på Trettondedagen, som haft rödkjortel på Nyårsdagen.

Söndagarna mellan Trettondedagen och Fastlagssöndagen, utom Kyndelsmässosöndagen.

Ensmöjkdjortel med skinnkjortel p' under.

Blåförklä.

Skinnliv.

Skinntroje.

Svarttröja.

Kattunskrage i stil med näsduken, alltså äkta krage till brunnäsduk och storrutig och mörk till risselbotten och käringnäsduk, dock kunde äkta användas även till risselbotten.

Grov 'n hatt.

Näsduken bör på 1:a sönd. vara brunnäsduk eller storrutig, på 2:a sönd. risselbotten, på 3:e sönd. käringnäsduk och sedan någon av alla dessa i om-

växling. Dock bör man på sönd. närmast efter Kyndelsmässosönd. vara »mörkklädd», d. v. s. karingnäsduk eller risselbotten och mörk krage. Lönhandskar.

Anm. Hade man haft blåkjortel på Trettondedagen, skulle det vara sandelskjortel på första sönd. därefter.

Kyndelsmässosöndagen.

Samma dräkt som på Annandag Jul.

Fastlagssöndagen.

Samma dräkt som på 1:a Sönd. i Advent.

Söndagarna i Fastan samt Långfredagen och 1 Böndagen.

Liksom i adventet skulle man, enligt gammalt, vara svartklädd i hela fastan (utom på Mariæ Bebådelsedag), men under den tid vi avse hade denna dystra syn på fastan börjat försvinna. Dock skulle alltid 1:a Sönd. i Fastan, den i fastan infallande 1:a Böndagen, Midfastosöndagen och naturligtvis Långfredagen firas med svartklädsel i kyrkan. Övriga söndagar var man mörkklädd. Se 2—4 Sönd. i Advent!

Mariæ Bebådelsedag, antingen den firas före eller efter Påsk.

Blåkjortel med skinnkjortel p' under.

Raskförklä.

Skinnliv.

Skinntroja.

Svarttroja.

Selkeskrage eller turkisk krage.

Grann 'n hatt.

Ljusblåröd näsduk.

Lönhandskar.

Påskdagen.

Samma dräkt som på Juldagen.

Annandag Påsk.

Samma dräkt som på Annandag Jul.

1:a Söndagen efter Påsk.

Samma dräkt som Sönd. efter Jul.

Övriga Söndagar mellan Påsk och Pingst utom Bönsöndagen och 2 Böndagen.

Dräkten följde samma regler som under söndagarna mellan Trettondagen och Fastlagssöndagen, dock att skinnkläder icke förekommo efter Valborgs-

mässa. Skinnkjorteln och skinntroje lämnades då hemma och skinnlivet ersattes med blått livstykke och lönhandskarna med klippskinnshandskar.

Efter Valborgsmässoafton fick dräkten således följande sammansättning:

Ensmöjkdjortel.

Blåförklä.

Randigt liv.

Blått livstykke.

Svarttröja.

Kattunskrage i stil med näsduken, alltså äkta till storrutig och brunnäsdud och mörk till käringnäsdud och risselbotten, dock att till risselbotten även äkta krage kunde användas.

Grov 'n hatt.

Näsduken skulle vara någon av de nyss uppräknade i omväxling, så att icke samma näsdud bars två söndagar å rad. Efter en storhelg är riktigast att börja med storrutig eller brunnäsdud, sedan risselbotten och sist käringnäsdud, därefter »hur som helst», men, som sagt, omväxling.

Klippskinnshandskar.

Bönsöndagen och 2 Böldagen.

Bönsöndagen infaller ibland i april, då vinterdräkten, med skinnkläder, ännu skulle bäras. Man var då helt och hållet klädd såsom på 1:a Sönd. i Advent.

I vanliga fall infalla emellertid både Bönsöndagen och 2 Böldagen efter Valborgsmässoafton. Dräkten fick då följande sammansättning:

Svart n' kjortel.

Raskförklä.

Randigt liv.

Blått livstykke.

Svarttröja.

Vitt hassklä.

Grov 'n hatt.

Hårbandsnäsdud.

Sämskskinnshandskar.

Kristi Himmelsfärdsdag.

Blå kjortel.

Raskförklä.

Randigt liv.

Blått livstykke.

Svarttröja.

Selkeskrage eller turkisk krage.

Grann 'n hatt.

Ljusblåröd näsdud.

Sämskskinnshandskar.

Pingstdagen.

I allmänhet var man icke tröjlös förr än på Midsommardagen. Men om pingsten kom sent och vädret var vackert, var första pingstdagen den första dagen då man var tröjlös.

Om man bar tröja, var dräkten densamma som på Kristi Himmelfärdsdag. Om man var tröjlös, bars samma dräkt som på Midsommardagen.

Annandag Pingst.

Med tröja:

Sandelskjortel.
Raskförklä.
Randigt liv.
Blått livstykke.
Svarttröja.
Selkeskrage eller turkisk krage.
Grann 'n hatt.
Brunnäsduk.
Sämskskinshandskar.

Utan tröja:

Sandelskjortel.
Raskförklä.
Läsövdal.
Randigt liv.
Blått livstykke eller kalminslivstykke.
Selkeskläde eller turkiskt kläde.
Grann 'n hatt.
Brunnäsduk.
Sämskskinshandskar.

Heliga Trefaldighetsdagen.

Med tröja:

Svart n' kjortel.
Raskförklä.
Randigt liv.
Blått livstykke.
Svarttröja.
Vitt hassklä.
Grov 'n hatt.
Hårbandsnäsduk.
Sämskskinshandskar.

Utan tröja:

Svart n' kjortel.
Raskförklä.
Läsövdal.
Randigt liv.
Blått livstykke.
Svart 'n krage.
Grov 'n hatt.
Hårbandsnäsduk.
Sämskskinshandskar.

Alla vanliga söndagar mellan Trefaldighet och Mikaelsmässan.

Med tröja:

Ensmöjdkjortel.

Blåförklä.

Randigt liv.

Blått livstykke.

Svarttröja.

Kattunskrage i stil med näsduken: till brunnäsdruk och storrutig äkta krage, till käringnäsdruk och risselbotten mörk krage, dock kunde även äkta användas till risselbotten, då man icke skulle vara mörkt klädd.

Grov 'n hatt.

Näsduken antingen brunnäsdruk, storrutig, risselbotten eller käringnäsdruk. På första söndagen efter Trefaldighetssöndagen och efter andra söndagar, då man varit svartklädd, skulle man bära käringnäsdruk och därefter risselbotten. Efter helgdagar återigen skulle man börja med brunnäsdruk eller storrutig, sedan risselbotten och sist käringnäsdruk. Efter dessa inledningar skulle alla omväxla utan särskild ordning. Samma näsduk fick ej bäras två söndagar å rad.

Klippskinnshandskar.

Utan tröja:

Ensmöjdkortel.

Blåförkläde.

Läsövdal.

Randigt liv.

Blått livstykke.

Kattunskrage (se ovan!)

Grov 'n hatt.

Näsduken (se ovan!)

Klippskinnshandskar.

Midsommardagen.

Blåkjortel.

Brokigt förklä (eller raskförklä).

Läsövdal.

Randigt liv.

Kalminslivstykke (eller blått livstykke).

Selkeskläde.

Grann 'n hatt.

Rödnäsdruk med kedjevarv.

Sämskskinnshandskar.

3 Bördagen.

Svart 'n kjortel.

Raskförklä.

Läsövdal.

Randigt liv.

Blått livstykke.

Svart 'n krage.
 Grann 'n hatt (»eftersom det är sommar»).
 Hårbandsnäsduk.
 Sämsskinnshandskar.

Förstsöndagen.

Rö' 'n kjortel.
 Brokigt förklä.
 Läsövdal.
 Randigt liv.
 Kalminslivstykke.
 Selkeskläde.
 Grann 'n hatt.
 Svarthätta.
 Rödnäsduk med kedjevarv.
 Rödhandskar.

Den helige Mikael's dag (Meksmässa).

Samma dräkt som på Kristi Himmelfärdsdag.

Alla vanliga söndagar mellan Meksmässa och Advent.

Ensmöjldkjortel med skinnkjortel p' under.
 Blåförklä.
 Skinnliv.
 Skinntröja.
 Svarttröja.
 Kattunskrage (se sid. 33).
 Grov'n hatt.
 Näsduken (se sid. 33).
 Lönhandskar.

Anm. Även om, såsom på senare tid, skinnkläderna i övrigt icke togos i bruk omedelbart efter Meksmässa, skulle dock lönhandskarna användas, ty klippskinn- och sämsskinnshandskar kunde icke förekomma efter Meksmässa eller före Valborgsmässa.

4 Böndagen.

Samma dräkt som på 1:sta Sönd. i Advent.

Alla helgons dag (Helgomässa).

Samma dräkt som på Mariæ Bebdelsedag.

Domssöndagen (Yttersta domen).

Samma dräkt som på 1:sta Sönd. i Advent.

Konfirmationsförhöret.

Svartklädda — liksom på 3 Böndagen utom hatten.

Första nattvardsgång.

Rö' 'n kjortel.
 Brokigt förklä.
 Läsövdell.
 Randigt liv.
 Kalminslivstykke.
 Gröntröja.
 Vitt halsklä.
 Hucklä med opundihår och rött hårband i vivsa nedom midjan.
 Vitt kläde.
 Rödhandskar.

Anm. Det vita klädet togs av då man gick fram till altaret.

*Senare nattvardsgång.**Om vintern.*

Svart 'n kjortel med skinnkjortel p' under.
 Raskförklä.
 Skinnliv.
 Skinntröja.
 Svarttröja.
 Vitt hassklä.
 Grann 'n hatt.
 Svarthätta.
 Hårbandsnäsduk.
 Lönhandskar.

Om sommaren.

Svart 'n kjortel.
 Raskförklä.
 Randigt liv.
 Kalminslivstykke.
 Svarttröja.
 Vitt hassklä.
 Grann 'n hatt.
 Svarthätta.
 Hårbandsnäsduk.
 Rödhandskar.

ZUSAMMENFASSUNG.

Albert Alm: Trachtenkalender für das Kirchspiel Floda in der Prov. Dalarna während der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts.

Verf. gibt im Anschluss an eine frühere derartige Untersuchung über die Volkstracht im Kirchspiel Leksand, Dalarna, hier eine Schilderung dieser Verhältnisse im Kirchspiel Floda in derselben Landschaft. Zunächst wird Kleidungsstück für Kleidungsstück in ihren verschiedenen Variationen und Anwendungen durchgegangen. Hier schliesst sich dann der eigentliche Kalender mit Trachtenvorschriften für sämtliche Sonntage der Jahres an.
